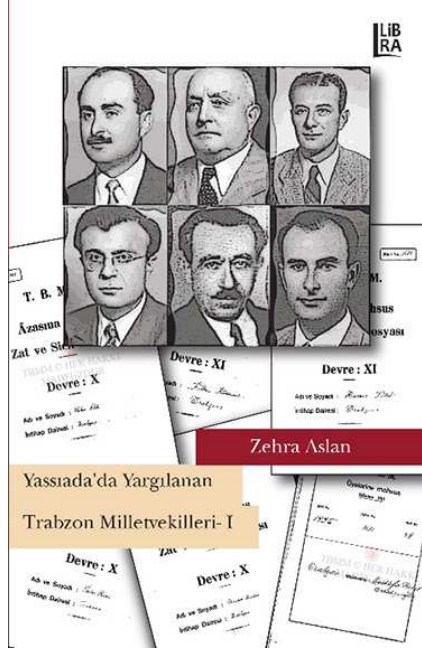

Zehra Aslan, **Yassıada'da Yargılanan Trabzon Milletvekilleri-I**, Libra Kitap, İstanbul 2017, 418 sayfa, ISBN: 978-605-2380-06-2

Yeliz Usta*

Özellikle Demokrat Parti dönemi ve Yassıada davaları üzerine önemli çalışmaları bulunan başarılı tarihçi Zehra Aslan, bu kez Yassıada'da yargılanan Trabzon milletvekillerinden altısı (Fikri Karanis, Hasan Cemil Polat, Hüseyin Pertev Sanaç, Hüseyin Sabri Dilek, Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Osman Ferit Turan) hakkında oldukça kapsamlı bir kitap kaleme almıştır. Esasen iki ciltten oluşacak bir çalışmanın ilk cildi yakın zamanda Libra Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Titiz bir çalışmanın ürünü olan kitap, *Kısaltmalar ve İçindekiler* (5) kısmının ardından Aslan'ın çalışmasının amacını, kapsamını, çalışma yöntemini açıkladığı ve çalışmanın ortaya çıkış aşamasında kendisine katkıda bulunan kişilere teşekkür ettiği *Önsöz* (11) ile devam etmektedir. Yazarın Mustafa Reşit Tarakçıoğlu,

Osman Ferit Turan Hüseyin Pertev Sanaç, Hüseyin Sabri Dilek'le ilgili daha önce yayınladığı çalışmalarının genişletilmiş haliyle kitapta yer aldığını da belirtmemiz gerekir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri başta olmak üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'ni, resmi kayıtları, basın, telif ve tetkik eserleri usta bir şekilde kullanarak yeni bilgiler elde eden yazar, milletvekillerinin yakınlarıyla yaptığı, belgelerdeki eksiklikleri tamamlaması bakımından son derece önemli olan, sözlü görüşmelerle oldukça zengin bir çalışma ortaya çıkarmıştır.

Kitabın *Giriş* (15-32) bölümünde *Kısaca 27 Mayıs 1960 Darbesine Gidiş Sürecinde Demokrat Parti, Darbe ve Yassıada* başlığıyla bu dönemde Türkiye'deki siyasi atmosfer ele alınmaktadır. Bu bağlamda, 1950 yılında seçimleri kazanan Demokrat Parti'nin 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle sonlandırılan 10 yıllık iktidarının genel bir değerlendirmesi mevcuttur. İlaveten, darbenin gerçekleşmesine ortam hazırlayan olayların değerlendirilmesi ve arkasından Yassıada yargılamaları ve yargılamalar neticesinde verilen ka-

* Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Rize, yeliz.usta@erdogan.edu.tr.

rarların etkileri kısa ve açıklayıcı bir özet olarak sunulmaktadır. Nihayetinde, Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen ilk darbe ile yıllar sonra Turgut Özal'ın çabalarıyla Yassıada mağduru tüm Demokrat Partililerin iade-i itibarına kadar geçen sürenin bir resmi karşımıza çıkmaktadır. Giriş bölümü darbenin Trabzon'a yansımaları hakkında kısa bir değerlendirmeye nihayet bulmaktadır.

Altı bölümden oluşan kitabın birinci bölümü *Fikri Karanis (1957-1961)* (33-72) başlığını taşımakta ve yedi alt başlıktan oluşmaktadır. Kitabın bütün bölümlerinde milletvekilleri aynı yöntem ile yazıldığı için ilk altı alt başlık da aynı ismi taşımaktadır. Fikri Karanis ile ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra *Milletvekilliği Döneminde Siyasi Faaliyetleri* (34-43) adlı bölümün ilk alt başlığında, XI. Dönem meclis çalışmalarında aktif bir rol üstlenmeyen ve 1958 yılından itibaren parti içi muhalifleri olan Yaylacılar arasında yer alan Karanis'in siyasi hayatı, demeçleri ve değerlendirmelerine yer verilmektedir. Karanis'in "bir albay, bir yarbay yarın yönetime el koyabilir" ifadelerinden darbeyi öngörmüş olduğunu bu bölümden öğreniyoruz. Karanis'in kalabalıkların abartılı sevinç gösterileri altında 27 Mayıs sabahı tutuklanması ve partisinin diktatörlüğe gittiğine dair bir tutumu müşahade etmediğini belirttiği ilk yazılı ifadesi üzerine değerlendirmeler *Tutuklanması ve İlk yazılı İfadesi (30 Ağustos 1960)* (43-47) isimli ikinci alt başlıkta yer almaktadır. Bir sonraki alt başlık olan *Haksız Mal İktisap Davası* (47-49) kısımda Karanis'in 1950-1960 yılları arasında edindiği mallara tedbir konulması ve haksız kazanç elde edip etmediğine dair açılan davanın değerlendirmesi yer almaktadır. *Mahkemedeki Sorgusu Duruşmadaki Tutumu ve Gözlemleri* (49-53) isimli dördüncü alt başlıkta, Karanis'in yargılandığı ve hakkındaki iddiaları reddettiği davalar, davalardaki savunması ve kişisel gözlemlerini okuyoruz. *Yazılı Savunmaları* (53-66), Karanis'in avukatının mahkemeye sunduğu, masumiyeti ve beraatına karar verilmesini talep ettiği yazılı savunması ile bizzat kaleme aldığı savunma dilekçeleri üzerinden ele alınmış bir alt başlıktır. 15 Eylül 1961 günü, Yüksek Adalet Divanı kararını açıklamış ve Karanis beraat etmiştir. Bu karar ile ilgili değerlendirmeler ve sonrasındaki gelişmeler *Karar ve Sonrası* (66-70) isimli alt başlıkta yer almaktadır. Bu bölümdeki Karanis'in Yassıada'dan ayrılmasına dair "Gözler, düşünceler hep arkada bıraktıklarımızda idi... Birinci Cihan Harbi'ne katılanlar, İstiklal Harbinde çarpışanlar, Cumhuriyeti kuranlar, ülkeye gençlik yıllarından beri hizmet edenler şimdi yeni bir hapisshane hayatına alışacaklardı..." ifadeleri ise adeta 1960 askeri darbesini ve ona dair hisleri özetler niteliktedir. Son olarak *Demokrat Parti'nin Musevi İstanbul Milletvekili İsak (İshak) Altabev'in Kayseri Cezaevi'nden Fikri Karanis'e Yazdığı Mektup* (70-72) alt başlığı ile birinci bölüm sona ermektedir. Yassıada'daki tutukluluk döneminde yakın arkadaşlık kurduğu Altabev'in, Karanis'e yazdığı ve burada ilk kez yayımlanan mektup, Yassıada'da yargılanan bu iki vekilin samimi düşüncelerini ortaya koymasından önemlidir.

Yine yedi alt başlıktan oluşan ikinci bölüm ise *Hasan Cemil Polat (1957-1961)* (73-100) başlığını taşımaktadır. Birinci bölümde olduğu gibi ilk alt

başlığı *Milletvekilliği Döneminde Siyasi Faaliyetleri* (74-77) oluşturmaktadır. Kısa bir özgeçmişine yer verilen dönemin Futbol Federasyon başkanı da olan Polat'ın XI. Dönem milletvekili olarak mecliste aktif bir rol üstlenmediği belirtilerek, lehine oy kullandığı kanun tekliflerine ve Trabzon'a yaptığı hizmetlere bu bölümde yer verilmektedir. Yazar, *Tutuklanması ve İlk Yazılı İfadesi (30 Ağustos 1960)* (78-80) alt başlığında, Polat'ın iki yıllık parlamento tecrübesinin ardından gerçekleşen darbe ile tutuklanması sürecine ve kendine yönelik suçlamaları reddettiği yazılı savunmasına yer vermiştir. *Haksız Mal İktisap Davası* (80-82) alt başlığında, Polat'ın ihtiyati tedbir konulan mal varlığına, gelir gider beyannamelerine ve mahkemenin verdiği kararlar beraat etmesine değinen yazar, bir sonraki başlık olan *Mahkemedeki Sorgusu Duruşmadaki Tutumu* (82-85) ile Polat'ın sözlü savunmasına yer vermektedir. Hemen arkasından *Yazılı Savunmaları* (85-94) alt başlığına daha geniş bir yer ayıran yazar, Polat'ın ikisi avukatı ikisi bizzat kendisi tarafından verilen yazılı savunmalarını değerlendirilmektedir. Bu bölümdeki *Karar ve Sonrası* (94-96) alt başlığıyla, Polat'ın mahkûm edilmesi, Kayseri Bölge Cezaevi'ne oradan İstanbul Toptaşı Cezaevi'ne nakledilmesi ve cezaevi şartları, kısa bir süre sonra da affedilmesi anlatılmaktadır. Kitabın bu bölümü Polat'ın duygu ve düşüncelerini göstermesi bakımından son derece önemli olan *Hasan Polat'ın Yassıada'dan ve Kayseri Cezaevi'nden Kızı ve Oğluna Yazdığı Mektuplara Birkaç Örnek* (96-100) ile son bulmaktadır.

Hüseyin Pertev Sanaç (1954-1961)'a (101-119) ayrılan üçüncü bölümde önceki bölümlerle aynı isimleri taşıyan altı alt başlık bulunmaktadır. Demokrat Parti'nin X ve XI. Dönem milletvekillerinden olan Sanaç aynı zamanda İstiklal Madalyası ile taltif edilmiş bir Kurtuluş Savaşı askeri idi. Yazar, Sanaç'ın çok kısa hayat hikâyesine değindikten sonra meclisteki çalışmalarında aktif bir rol üstlenmediğini belirterek kısaca siyasi faaliyetlerine yer vermiştir. Ardından, komşularının ihbarıyla tutuklanan Sanaç'ın, 40 yılı aşkın süre devletine hizmet ettiğini özellikle vurgulayarak hükümetin diktaya gittiği yönündeki suçlamaları reddettiği yazılı savunması hakkında bilgiye yer vermiştir. Diğer vekiller gibi mallarına el konulan Sanaç'ın haksız mal iktisap davasının seyri ile mal varlığıyla ilgili mahkemeye sunulan beyannameler neticesinde mahkemenin kararı bu bölümde sunulan bilgiler arasındadır. Mahkemedeki sorgusu ve tutumu hakkında bilgi verildikten sonra hakkındaki suçlamaları deliller sunarak reddettiği yazılı savunmaları bu bölümün en ayrıntılı kısmını oluşturmaktadır. Bu bölüm, mahkeme kararı ve sonrasındaki gelişmelerle son bulmaktadır.

Hüseyin Sabri Dilek (1954-1961) (121-186) kitabın dördüncü bölümünü oluşturmaktadır ve önceki bölümlerle aynı altı alt başlığa sahiptir. X ve XI. Dönem Demokrat Parti milletvekili olan Dilek'in oldukça aktif bir siyaset izlediği, Trabzon'un sorunlarına kayıtsız kalmadığı belirtilmiş ve çalışmalarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Dilek'in zaman zaman partisine muhalif bir tavır takındığı, meclise getirilen kanun teklifleri özelinden değerlendirilmiştir. Örneğin, partisinin Basın Kanunu'nun 33. maddesinin değiştirme teklifine basın özgürlüğünü kısıtlayıcı hususlar içerdiği gerekçesiyle yönelt-

tiği eleştirilerine kitapta yer verilmiştir. Yine iç ve dış meselelerle ilgili meclise verdiği soru önermeleri, Kıbrıs meselesi ile ilgili görüşleri, 1957 seçimlerinden sonra partisine olan tüm bağlılığına rağmen artan muhalefeti ve özellikle Özalp Hadisesi ile ilgili hazırladığı raporu ve Amerika ile yapılan *İstihlak ve Müsadere Garantisi Antlaşması*'na gösterdiği tepki ele alınan konular arasındadır. Dilek'in tutuklanması eşi Birsen Hanım'ın ifadeleriyle detaylandırılmış ve ardından beş sayfa uzunluğundaki ilk yazılı ifadesine yer verilmiştir. Kitapta, emlak ve gelirlerine ihtiyati tedbir konan Sabri Dilek'in Yüksek Soruşturma Kurulu'na iletildiği masraf beyannamesi ve bu davadan suçsuz bulanması süreci derinlemesine incelenmiştir. Dilek'in mahkeme sürecinde aktif bir tutum sergilediği ve birçok konuda söz istediğine değinen yazar, bu süreci Dilek'in kendi ifadelerine de yer vererek okuyucuya aktarmıştır. Yazar, Dilek'in beraatını talep ettiği yazılı savunmalarında da partisinin hükümetine muhalif tavrını yeniden hatırlattığını ve savunmasını Menderes'e karşı tutumu üzerine inşa ettiği değerlendirilmesinde bulunur. Mahkeme kararı açıklandığında beraat eden 45 sanık arasında bulunan Sabri Dilek, sonraki hayatında noterliğe dönerek siyasetten uzak bir hayat yaşamıştır.

Kitabın *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu (1946-1961) (187-229)*'na ayrılan beşinci bölümü yedi alt başlıktan oluşmaktadır. Tarakçıoğlu'yla ilgili kısa bir bilgiden sonra *CHP Milletvekilliği Döneminde Siyasi Faaliyetleri (189-191)* alt başlığı altında faal bir milletvekilliği dönemi geçirdiği değerlendirilmesi yer almaktadır. *Demokrat Parti Milletvekilliği Döneminde Siyasi Faaliyetleri (192-198)* alt başlığında, 1950 seçimlerinde CHP milletvekili olarak meclise giren Tarakçıoğlu'nun Ocak 1951'de Demokrat Parti'ye katılmasını takiben bu parti çatısı altındaki faaliyetlerine yer veren yazar, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin kuruluşundaki rolü başta olmak üzere daha çok eğitim alanındaki çalışmalarına dikkat çekmiştir. Ardından *Tutuklandıktan Sonra İlk Yazılı İfadesi (30 Ağustos 1960) (199-200)* alt başlığında Tarakçıoğlu'nun, hükümetin muhalifi olduğu eğitim alanındaki bazı kanunları bile kanunlaştırdığını ifade ederek dikta rejimini reddettiği belirtilmiştir. *Haksız Mal İktisap Davası (200-209)* alt başlığında, 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti milletvekiliyken haksız mal iktisabının olup olmadığı soruşturulan Tarakçıoğlu'nun, diğer vekiller gibi bu davadan beraat etme süreci, hakkındaki gayrimeşru iktisap kararının ve malları üzerine konulan tedbirin kaldırılması için sunduğu dilekçeler üzerinden detaylı olarak ele alınmıştır. Bu bölümün beşinci alt başlığını Tarakçıoğlu'nun mahkemedeki ifadelerinden alıntılar yapılarak değerlendirilen *Mahkemedeki Sorgusu ve Duruşmalardaki Tutumu (209-214)* oluşturulmakta ve hemen ardından *Yazılı Savunmaları (214-227)* alt başlığına yer verilmiştir. Trabzon milletvekilleri arasında idam talebiyle yargılanan tek vekil olan Tarakçıoğlu'nun, Milli Mücadele döneminden beri vatanına hizmet ettiğini vurguladığı ve delillerin de yer aldığı üç yazılı savunması bu bölümde değerlendirilmiştir. *Karar ve Sonrası (227-229)* ile bu bölüme son veren yazar, beş yıl ağır hapis ve ömür boyu amme hizmetlerinden men cezası alan Tarakçıoğ-

lu'nun cezaevine gönderilmesinin ardından ortaya çıkan sağlık sorunlarına ve bu sürecin tutukluk haline etkisine yer vermiştir.

Kitabın son bölümünü özellikle tarihçilerin yakından tanıdığı *Osman Ferit Turan (1954-1961) (231-288)* oluşturmaktadır. Turan hakkındaki kısa bir giriş yazısından sonra ilk başlık *Siyasi Kimliği (233-234)* olarak belirlenmiş ve öğrenciliğinden itibaren içerisinde yer aldığı siyasi faaliyetler kısaca değerlendirilmektedir. *Milletvekilliği Döneminde Siyasi Faaliyetleri (234-247)* kısmında ise yazar, Turan'ı X ve XI. dönem boyunca gerektiğinde partisini eleştirebilen, meselelere sunduğu çözüm önerileri ile sıra dışı bir vekil olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Turan'ın dini eğitim, laiklik ve partisine muhalifliği ile ilgili olan görüşleri bu bölümün dikkat çekici kısımlarındandır. *Tutuklandıktan Sonra İlk Yazılı İfadeleri (247-251)* ile devam eden bu bölümde, Turan'ın özgürlükleri kısıtlayıcı bazı kanunlar çıkarılmış olabileceğini kabul etmekle birlikte hükümetine karşı diktatörlük, Cumhuriyet ve demokrasi prensiplerine aykırı yönetim suçlamalarını kesin olarak reddettiğini öğrendiğimiz bir sayfalık ifadesi; ardından muhalif kaldığı kanun tekliflerinden örnekler verdiği yedi sayfalık ek ifadesi değerlendirilmektedir. Tüm suçlamalardan aklandığı *Haksız Mal İktisap Davası (251-257)* ile ilgili kısımdan sonra, *Yüksek Soruşturma Kurulu'nun Tahkikatı ve Eşi Satia Turan'ın Osman Turan'a Destek Amaçlı Faaliyetleri (257-260)* alt başlığı gelmektedir. II. Abdülhamid'in büyük oğlu Şehzade Selim Efendi'nin kızı Emine Nemika Sultan'ın kızı Satia Turan'ın, Yassıada'da Osman Turan'a faydası olacak bilgi ve belgeleri hızla temin ettiğine değinen yazar, Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığı'na gönderdiği üç sayfalık dilekçe ile adeta eşinin ön savunmasını yaptığını belirtir. *Mahkemedeki Sorgusu ve Duruşmalardaki Tutumu (260-267)* alt başlığıyla devam bu bölüm, Turan'ın zaman zaman mahkeme başkanıyla tartışmaya girecek kadar net bir tavır sergilediği mahkemedeki sorgusunu tüm detaylarıyla ortaya koymaktadır. *Yazılı Savunmaları (268-276)* alt başlığında, Turan'ın Yüksek Adelet Divanı Başkanlığı'na gönderdiği tüm yazılı savunmalar alıntılar yapılarak değerlendirilmektedir. Hemen ardından *Karar ve Sonrası (276-278)* kısmı ile beraati sonrasında üniversiteye dönme isteği reddedilen Turan'ın yeniden Adalet Partisi ardından Milliyetçi Hareket Partisi'yle siyasete devam etmesine yer verilmiştir. Bu bölüm, esasen ilim dünyasına büyük katkıları olan Turan'ın çarpıcı ifadelerinin yer aldığı *Yassıada'da Tutukluluk Dönemine Ait Bir Anekdot (278-280)* ile sona ermektedir.

Sonuç bölümünde yazar, kitapta yer verdiği bütün milletvekilleriyle ilgili kısa değerlendirmelerde bulunduktan sonra 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ülke siyasetinde ve toplum vicdanında derin yaralar açtığını vurgulamıştır. Ayrıca 1960-1980 yılları arasında yaşanan bölünmelerin ve çatışmaların dayanağını da bu 1960 darbesinde aramak gerektiği değerlendirmesinde bulunmuştur.

Kitap, kimi zaman belgelerdeki bilgileri destekleyen kimi zaman da boşlukları dolduran sözlü görüşmelerin tam metinlerinin, mektup, rapor gibi önemli arşiv belgelerinin yer aldığı *Ekler (289-401)*; kapsamlı bir Kay-

Kitap Deęerlendirme

nakça (403-409) ve okurlara büyük kolaylık ağlayacak *Dizin* (411-418) ile son bulmaktadır. Yazar, Demokrat Parti'nin XI. Dönem altı Trabzon milletvekilinin siyasi faaliyetleri ve Yassıda yargılamalarının kapsamlı bir çalışmayla ortaya konduğu bu kitapta, Türk siyasi tarihinin en önemli dönemlerinden birini Trabzon'un altı milletvekili üzerinden aydınlattığını değerlendirebiliriz. Yazarın özellikle bölgenin tarih çalışmalarına kazandırdığı bu özgün kitapla araştırmacılara yeni ufuklar açacağını düşünürüz. Ayrıca yazarın akıcı üslubuyla konuyla ilgisi olmayan okuyucuların da zevkle okuyabileceği bir kitap ortaya çıkmıştır.